

MAHALLENİN KRİZİNDEN MEMLEKETİN KRİZİNE
GÖRGÜSÜZLEŞME, YOZLAŞMA, ÇÜRÜME
A. TARIK ÇELENK



BEYOĞLU KİTABEVİ

33

MAHALLENİN KRİZİNDEN MEMLEKETİN KRİZİNE:
GÖRGÜSÜZLEŞME, YOZLAŞMA, ÇÜRÜME
A. TARIK ÇELENK

Yayın Yönetmeni
Hikmet Akyüz

Editör
Hasan Aksakal

Son Okuma
Hihmet Akyüz

Grafik Tasarım
Mehmet Ali Varış

© Beyoğlu Kitabevi, 2024

ISBN 978-625-98111-1-6

1. Baskı: Ağustos 2024

Kitabın tüm yayın hakları Beyoğlu Kitabevi'ne aittir.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz.

Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

BEYOĞLU KİTABEVİ

Akyüz Kitap Yayıncılık Nakliyat San. ve Tic. Ltd. Şti.

Çatmamescit Mah. Camadan Sokak No: 25/3

Beyoğlu / İstanbul

Tel. (507) 858 35 06

www.beyoglukitabevi.com

Sertifika No: 27977

Baskı

Akademi Basın Yayın Org. Tic. Ltd. Şti.

Akademi Matbaa Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok 230

Topkapı-İstanbul

Tel. (212) 493 24 67

Matbaa Sertifika No: 47610

MAHALLENİN KRİZİNDEN MEMLEKETİN KRİZİNE

GÖRGÜSÜZLEŞME,
YOZLAŞMA, ÇÜRÜME

A. TARIK ÇELENK



A. TARIK ÇELENK

1961 Erzurum doğumlu olan Ahmet Tarık Çelenk 1977’de Haydarpasa Erkek Lisesinden, 1982’deyse İTÜ Elektrik Fakültesi Enerji bölümünden mezun olmuştur. 1983-1999 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Komutanlığında mühendis subay olarak çalışan Çelenk, binbaşı rütbesindeyken görevinden istifa etmiştir. Kurucusu ve yöneticisi olduğu Ekopolitik adlı düşünce kuruluşunda çatışma çözümleri, politik psikoloji ve kolektif travmalar hakkında yüzlerce etkinlik düzenlemiştir. 2018’de VakıfBank Kültür Yayınlarının kurucu genel yayın yönetmenliğini üstlenen Çelenk, hâlen çeşitli yazılı ve görsel yayın organlarında yazarlık ve yorumculuk yapmaktadır. Çelenk’in *Türk Sağının Düşünce Atlası* (2017), *Öteki ile Uzlaşmanın Yolculuğu: Ekopolitik* (2020), *Türk Sağı: Mahalle, Kriz ve Kritik* (2022) ve derleyicisi olduğu *Yüzyıllık Düşüm: Musul Vilayeti* (2020) adlı kitap çalışmaları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ Mahalle Üzerinden Türk Sağını Betimleyebilmek 7	Beyaz Müslüman Yeni Kuşak Ne İş Yapar? 51
I. BÖLÜM MUHAFAZAKÂRLIK, MİLLİYETÇİLİK VE TAŞRALILIK Çürümenin Manevi Boyutu 15 Gerçek Olamayan Bir Muhafazakârlığın Kimlik Sorunu 21 Savrulanlar ve Tutunamayanlar 25 Cumhuriyet Burjuvazisi ve Yeni Muhafazakâr Zenginler 29 Türk Muhafazakârlığı Dönüşebilir mi ? 33 Köylülüğümüz Niçin Dönüşemiyor? 39 Taşra Hep Taşra mı ? 43 Muhafazakâr Mahallenin Devrimcileri 47	II. BÖLÜM TARİKATLAR, CEMAATLER VE İSLAM Siyasal Bir Zihniyetin İnşasında Tarikatlar 57 Tarikatların İnşa Ettiği Siyasal Zihniyet 63 Mahalleli Aydınlara 67 Batılılaşmak, Ortadoğululaşmak ve Orta Asyalılaşmak 73 Türkiye'nin Bekası Otoriterlikte mi ? 77 Yerli ve Yeni Bir Ulusalcılık mı ? 83 Aşırı Sağda Okültizm Etkisi 89 Tarikatları Eleştirebilmek 93

Nakşilik Kimlik mi,
Yoksa Hâl Müslümanlığı mı?

97

İslam Dünyası
Niçin Merak Etmez?

101

Yahudiler Niçin
Müslümanlardan Çok Düşünür?

105

Hangi İslam ve Hangi Demokrasi?

109

Müslüman Aklı Uyanacak ve
İslamın Gür Sedası Çıkacak mı ?

115

III. BÖLÜM

KEMALİZM VE CUMHURİYET KÜLTÜRÜ

Kemalist Aydınlanma ve Rönesans

127

Görgü Devrimi

133

Süreyya Ağaoğlu'nun Anılarından
Bir Bugün Okuması

137

'Post-Emperyal Travma' ya da
Hal-i Pürmelalimiz

141

İkinci Yüzylında Cumhuriyetimiz
Kimsesizlerin Kimsesi mi ?

147

Yolsuzluk, Çürüme,
Yoksulluk ve Çözülme

155

Yeni Siyaset Arayışlarında
Hangi Milliyetçilik?

159

Ortak Aidiyet İçin Müphemlik

165

Türkiye'nin İhyası Mümkün mü?

171

Köktentürkçü Popülizm

177

GİRİŞ

MAHALLE ÜZERİNDEN TÜRK SAĞINI BETİMLEYEBİLMEK

Türk Sağının Düşünce Atlası kitabını yazalı yedi yıl oldu. Kitabın yarısından fazlasını röportajlar teşkil ediyordu. Bunların birkaçı hariç, büyükçe bir kısmı mahallenin ağır ağabeyleri, entelektüelleri ve siyasetçileri ile yapılan geniş kapsamlı röportajlardı. Görüşmeyi kabul edenler çoğunlukla hukukum olan veya arada güvenilir referanslar bulunan kişilerdi. Teklif götürdüğüm birkaç kişi ise görüşmeyi önce kabul edip sonra vazgeçmişti. Ama genelde bu kitap hakkında görüşmeyi önerdiğim insanların ortak noktası çekinmeleriydi. Zira Sağ veya Türk Sağı gibi bir kavrama mesafeli yaklaşıyorlardı. Sağ yerine yerli ve milli, Sol yerine ise yerli olmayan gayrimilli gibi tabirler üretip kullanıyorlardı. Bugün aynı mahallede aynı kanaat hâkimdir.

Kitaptan sonra da bu konuda entelektüel mecralarda yazılarımı ve söyleşilerimi kararlılıkla sürdürdüm. 2022'nin sonbaharında bu kitabı tamamlayıcı bir proje olarak *Türk Sağı: Mahalle,*

Kriz ve Kritik kitabımı derleyip toplayarak yayınladım. Bu son kitap “mahalle” kavramı üzerinden Türk Sağının kriz ve kritiğinin betimlemesi üzerine yoğunlaşıyordu.

Türkiye’nin düşünce ve politik hayatında artık Türk Sağı ve mahalle kavramının yerleştiğini müşahade edebilmekteyim. Mahalle, taşra ve devlet ilişkileri, benim kastettiğim bağlamda tartışılmakta. Mahallenin vicdanı ve etik değerleri uyarılmaya çalışılmakta. Artık saygın politikacılar ve entelektüel kamuoyu Türk Sağının dönüşümünü kavramsal ve uygulamalı olarak sorgulayıp gündeme getirebilmekte. Bu konudaki katkımla övüneyim mi, yoksa yerineyim mi, işte onu hâlâ bilemiyorum.

Bizim gibi orta yaş kuşağının üstünde olanlar için mahalle, çocukluğumuza ve gençliğimize ilişkin çok önemli bir aidiyet duygusunu temsil eder. Mahallenin kızı, mahalle takımı, mahalle kahvesi, mahallenin imamı veya mahalle kavgası gibi sahiplenilecek birçok referans bir aradadır. O yılları yaşamayanların anlamakta güçlük çekecek olmasına rağmen, açıkça belirtmeliyim ki, 1970’lerdeki üstü örtülü ideolojik iç savaş yıllarında bugünkü kutuplaşma veya ötekileştirme yoktu. O dönemde mahallenin devrimcisi mahallenin faşistini karşı mahalleden gelenlere dövdürmezdi. Ben İstanbul’un Koşuyolu’ndanım. Kadıköy’e çıktığımda artık mahalleden çıkmış oluyor, kendimi güvenlik sınırının dışında hissederdim. Bugüne çok uzak bir geçmişin hatıraları bugünü daha eleştirel görmemi mümkün kılıyor. Buna da üzülmeli miyim, sevinmeli miyim, açıkçası yine pek bilemiyorum.

1980’li yıllarla başlayan hızlı inşaat faaliyetleri metropolleşen şehirlerde mahalle kültürünü hızla yok etti. Mahalleden kopan insanların önemli bir bölümü cemaatler veya kimlikler üzerinden sanal mahallelerini kurdu ve güvenlik duygularını buralarda aradılar. Seküler kesimler, yükselen liberalizmle beraber, bireysellikte özgüvenlerini geliştirdi. Bu açıdan pek mahalle gü-

venliğine ihtiyaç duymadılar. Seküler kesimin daha çok orta yaş üstü olanları ise sadece yaşam tarzı veya şeriat kaygısından yarı sanal mahallelerini örgütlediler. Bu oluşumlar küçük birer kitleydi veya bağlamına göre kitleselleşebilen çevrelerdeydi. Sağın ise hücreleri her zaman mahallelerden, uzuvları cemaatlerden oluşuyordu. Bu, yaşanan dönüşümü anlamak adına, asli bir farkın çıkış noktasıdır.

Sağ mahallenin temel bir özelliği bireysel ahlak ve vicdanın içeride üst düzeyde olması, ancak ötekine karşı kitlesel ahlak ve vicdanın ise grup kimliği ve şemsiyesine feda edilmesi idi. Bu bir özgüven aktarımı sorunu idi da... Hatta konu aile ilişkilerine kadar uzanıyordu. Bu açıdan Türk Sağının betimlemesinde hücresel bir veri olarak mahalle ve bağlı taşra dinamiğinin referans alınması önem teşkil etmektedir.

Bu konularda uluslararası deneyimi olan bir akademisyen arkadaşşıma “mahalle” kavramının İngilizce karşılığı olarak “district” veya “neighbourhood”u mu kullanmam gerekir diye sorduğumda iki seçeneği de reddetmiş; “political tribe” veya “tribal instinct” –yani “kabile/klan” referanslarını– kullanmam gerektiğini söylemişti. Bu yanıt bana da makul gelmişti. Bu bağlamda yaptığım ilave araştırmalarda akademik dünyada Amy Chua ve Timur Kuran’ın önemli yaklaşımları dikkatimi başka çalışmalara yönlendirecek ölçüde zihin açıcıydı. Bu arada rahmetli Şerif Mardin Hocamızın kullandığı “mahalle baskısı” kavramını da unutmamalım tabii.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, 1970’li yıllar ideolojilerin kavgasıydı. Şu gün yaşadığımız ise ideolojilerin değil, kimlikler üzerinden bir kutuplaşmanın çatışmasıdır. Kimliği artık partileşme ittifakları, farklı ideolojileri de içinde barındırarak büyük bir sanal mahalle çatısı oluşturmakta. Bunda yaşadığımız dijital çağın ve iletişim devriminin rolü büyük. Bilginin hızla yayılması manipü-

lasyon ve komplo teorilerini de kolaylaştırmakta. Bu gelişme sağ mahallenin yankı odalarını güçlendirmekte. İnsanlar, mahalleleri bir konuda kaybettiğinde, kendi yaşam alanını bulamayacağı kaygısını taşımakta. Belki de bu mahalleleri, içinde yaşadığımız “post-truth” veya “hakikat sonrası” çağın, artık hakikatin öneminin kaybolduğu, sadece grupların kendi ürettikleri gerçekliklere kendilerini hapsettikleri politik kapalı klanlar olarak da tanımlayabiliriz.

Türk Sağı mahallesinde bugün semboller, gelenekler, ağabeylik-*patrimony* ve benzerlerinin ötesinde, partizan kimlikler üzerinden her şey özetlenebilir bir hal almıştır. Artık bu durum ilgili tüm mahallelerin üst kimliği halindedir. Son yıllarda zayıflayan sosyal sermayenin de ayrı bir göstergesidir bu durum.

Mahalle artık duygusal kutuplaşmanın temel aktörü durumunda. Bu durum mahalle içinde sevgi/dayanışma, dışarıda nefret şeklinde tezahür etmekte. Mahalle veya grup dışına duyulan şüphe toplumsal gruplar arası geçirgenliği ve toleransı öldürmektedir. İktidarın hep sizde kalması hep kolay yönetebilmeniz anlamına gelmekte. Bu durum mahallenin ikna olmasını zorlaştırmakta... Mahalleli biri olarak, sıkça, kendimi mahalleli dostları ikna etmeye çabalayan Hacivat Çelebi, diğerlerini de Karagözler olarak görmekteyim. Kaynaklara erişim konusunda sıkça bana destek olan Dr. Uğur Özdemir’in dediği gibi, mahalle adeta Amerikalı olmanın özgünlüğü ve ayrımcılığı varsayımının güvenliği gibi, bu partizan kimliğin verdiği ayrımcılığın kendilerine bir devlet güvencesi verdiğini düşünmekte. Bu durum mahalle bireylerinin ötekini anlama kapasitesini zayıflatmakta. Mahallenin siyasetçilerinin anayasa dahil kamusal söylevlerinde, hiçbir sınıra riayet etmeme eğilimleri ürkütmekte. Bu korkutucu durum mahalle bireylerinin tersine, kendilerini ezik hissetmelerine ve sorumluluk almamalarına yol açmakta.

Timur Kuran “korkunun eşiği” kavramını kapalı gruplar için kullanmakta. Bu grupların bireyleri kaybedeceklerinden kesinlikle emin olmadıkları sürece iktidar yapılarına desteklerini kesmiyor. Bu gruplarda rızaya dayalı sürdürülebilirlik esas olmakta ve buna akademik dünyada “otoriter pazarlık” deniyor. Ama bu gruplar kaybedeceklerine emin olunca da, bu kurama göre, ilk önce bu bireyler yapıyı terk edebiliyor ve karşı tarafa akmayı meşrulaştırabiliyor.

Bugünün Türkiye’sinde mahalle, dünden bu yana dini ve etnik kimlik üzerine inşa edilmekte. Bu da bir partiye destek vermeyi veya diğerine karşı çıkmayı adeta bir itikat sorunu haline getirmekte. Sınırlanan, indirgemeci veya çarpıtılan bu dış gerçeklik algısı ne yazık ki mevcut İslam anlayışını da adeta bir epistemik tuzak veya düşünsel işkencenin bir parçası haline dönüştürmekte. Mahallenin gençleri hızla kurumsal din ve tasavvuftan uzaklaşmakta.

Gönlüm mahalle deyince 70’li yılların Koşuyolu’ndaki bakkal dindar hacı ve Rum Yorgo amcaların mahallesini aramakta. Vicdan temizliği için rutin umreleri kaçırmayan, vicdanları ve sağduyuları kalınlaşmış yeni mahallenin zengin Karagözlerini değil.

Siyasette rızasını üreterek belirleyici olan mahallenin, yaşanan devlet kurumları, değerler ve vasatlık krizine ilişkin kayıtsızlık hali adeta bir memleket krizine dönüştürmüştür. Bu nedenle, ironik bir yaklaşımla, kitabın başlığını *Mahallenin Krizinden Memleketin Krizine* koyduk. Burada derlenen makaleler bugünkü kültürel, toplumsal ve siyasal krize, yani memleketin krizinin anlaşılmasına alternatif bir katkı sunmayı amaçlıyor. Mahallenin krizini kültürel, sosyolojik ve siyasal niteliğine ilişkin başlıklar halinde tasnif ettik. Bunlar “Muhafazakârlık, Milliyetçilik ve Taşralılık”, “Tarikatlar, Cemaatler ve İslam” ile “Kemalizm ve Cumhuriyet Kültürü” oldu.

Her zamanki gibi, bu kitabın yayına hazırlanmasındaki editoryal desteği için sevgili Hasan Aksakal ve Hikmet Akyüz'e, arka kapakta kullanılan takdim yazıları dolayısıyla Sn. Taha Ak-yol, Sn. Ersin Kalaycıoğlu Hocamız ve Sn. Tanıl Bora'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Düşünme ve düşündürme dileklerimle...